

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน

นาฏศิลป์ ๔-๖

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

นางธิดารัตน์ ภัคดีวิรัช

ศษ.บ. (ดุริยางค์ไทย)

ผู้ตรวจ

นางสุพมัลย์ มณฑปใหญ่

ศษ.บ (นาฏศิลป์ไทย), ศต.ม. (ศิลปะการแสดง)

นางสาวปิยดา ทับประเทือง

ศษ.บ. (นาฏศิลป์ไทย), ศษ.ม. (บริหารการศึกษา)

นางสาวประกายมาศ อมรฉัตร

กต.บ. (นาฏศิลป์และศิลปะการแสดงศึกษา)

บรรณาธิการ

นายวุฒิสักดิ์ จ้องสาระ

ศษ.บ. (นาฏศิลป์ไทย)

นางสาวสุกิตา แสงอาวุธ

ศษ.บ. (นาฏศิลป์ไทย), ศต.ม. (ศิลปะการแสดง)

จัดพิมพ์โดย บริษัท สำนักพิมพ์เอมพันธ์ จำกัด

ฝ่ายการตลาด, ฝ่ายผลิตและจัดส่ง, ฝ่ายการเงินและบัญชี :

๖๙/๑๐๙ หมู่ ๑ ซ.พระแม่กาวันย์ ต.บ้านใหม่ อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี ๑๑๑๒๐
โทร. ๐ ๒๕๖๕ ๕๕๕๕, ๐ ๒๕๕๕ ๕๕๕๕, ๐ ๒๕๖๑ ๕๕๕๐-๒ โทรสาร ๐ ๒๕๖๑ ๕๕๕๓, ๐ ๒๕๖๒๒๓๓๓

ฝ่ายวิชาการ :

๘๙/๑๒๒ ถ.เทศบาลสงเคราะห์ แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐
โทร. ๐ ๒๕๕๕ ๕๕๕๕-๒๐, ๐ ๒๕๕๓ ๘๖๖๕-๕ โทรสาร ๐ ๒๕๕๐ ๒๕๕๓

ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๗

พิมพ์ครั้งที่ ๑

จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม

ISBN 978-616-07-2640-0

ราคา ๙๕ บาท

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ลิขสิทธิ์เป็นของบริษัท สำนักพิมพ์เอมพันธ์ จำกัด

หนังสือเล่มนี้เรียบเรียงขึ้นให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย และสังคมโลก ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติหรือลงมือทำ (Active Learning) มีการสร้างเสริมสมรรถนะที่สำคัญของผู้เรียนโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project - based Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริง นำความรู้และทักษะที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการค้นคว้า สำรวจ สร้างสรรค์ ทำงานเป็นทีม แก้ปัญหา สื่อสารอย่างมีวิจารณญาณ และพัฒนาสู่การประกอบอาชีพได้ ซึ่งเป็นสมรรถนะที่สำคัญในศตวรรษที่ ๒๑ ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ ได้จัดเนื้อหาให้มีความสอดคล้องต่อเนื่องกันเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดี ตลอดจนเห็นคุณค่าของศิลปะ เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ แบ่งออกเป็น ๘ หน่วยการเรียนรู้ ประกอบด้วย

๑. วิวัฒนาการของนาฏศิลป์และละครไทย
๒. การละครตะวันตก
๓. การแสดงนาฏศิลป์ไทย
๔. นาฏศิลป์พื้นเมือง
๕. เทคนิคการจัดการแสดง
๖. การสร้างสรรค์ผลงาน
๗. การเปรียบเทียบการแสดงนาฏศิลป์ในโอกาสต่างๆ
๘. บุคคลสำคัญและการอนุรักษ์นาฏศิลป์

ผู้เรียบเรียงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเรียนเล่มนี้จะมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาแบบองค์รวมทั้งด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นประโยชน์ทั้งต่อผู้เรียนและผู้สอนเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพและบรรลุผลตามมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

**กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
เวลา ๔๐ ชั่วโมง/ปี**

ศึกษาเกี่ยวกับวิวัฒนาการของนาฏศิลป์และการละครไทย ประวัติการแสดงละครตะวันตก การสร้างสรรค์บทละครสั้น นาฏศิลป์พื้นเมือง เทคนิคการจัดการแสดง และการอนุรักษ์นาฏศิลป์ไทย

ฝึกทักษะความสามารถในการสร้างสรรค์บทละครสั้น แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการแสดง นาฏศิลป์ไทย การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง และนาฏศิลป์นานาชาติ สามารถจัดการแสดง อย่างง่าย ๆ ได้ถูกต้องตามเทคนิคการจัดการแสดง และสามารถเป็นผู้วิจารณ์ที่ดีได้

เห็นคุณค่าและชื่นชมและอนุรักษ์การแสดงนาฏศิลป์ไทย การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง และการละครตะวันตก สนุกหิรยาพ และเกิดการอนุรักษ์สืบทอดวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของไทย และสากลเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ตารางวิเคราะห์หน่วยการเรียนรู้ตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด

หน่วยการเรียนรู้	ตัวชี้วัด	มาตรฐานการเรียนรู้ และตัวชี้วัด												
		ศ ๓.๑								ศ ๓.๒				
		๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๑	๒	๓	๔	
๑	วิวัฒนาการของนาฏศิลป์และละครไทย					✓							✓	
๒	การละครตะวันตก	✓	✓											
๓	การแสดงนาฏศิลป์ไทย	✓												
๔	นาฏศิลป์พื้นเมือง	✓												
๕	เทคนิคการจัดการแสดง						✓							
๖	การสร้างสรรค์ผลงาน			✓	✓			✓	✓					
๗	การเปรียบเทียบการ แสดงนาฏศิลป์ในโอกาสต่าง ๆ									✓				
๘	บุคคลสำคัญและการอนุรักษ์นาฏศิลป์										✓		✓	

แนะนำหนังสือเรียน

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานเล่มนี้ มีเนื้อหาที่สอดคล้องตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ สาระที่ ๓ นาฏศิลป์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ อีกทั้งยังได้เพิ่มเติมความรู้ที่เหมาะสมกับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา เพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนมีความรู้ ทักษะ และเกิดเจตคติที่ดีต่อศิลปะอย่างเหมาะสมในการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยมีองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด

เป็นสิ่งที่กำหนดให้นักเรียนและสามารถปฏิบัติได้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

สาระการเรียนรู้

เป็นขอบข่ายเนื้อหาสาระที่นักเรียนจะได้เรียนในหน่วยการเรียนรู้นั้น ๆ

แนวคิด

เป็นความคิดสำคัญเป็นแนวในการผูกเรื่องหรือความคิดอื่น ๆ ที่สอดแทรกในเนื้อหาสาระการเรียนรู้ของแต่ละหน่วยการเรียนรู้

คำถามกระตุ้นความคิด

เป็นการนำเสนอคำถามกระตุ้นความคิดที่สอดคล้องกับเนื้อหาในหน่วยการเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนได้คิด วิเคราะห์ ระดมสมองในการหาคำตอบหรือแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ

สรุปสาระสำคัญ

เป็นการสรุปสาระสำคัญท้ายหน่วยการเรียนรู้รูปแบบ Infographic เพื่อให้ นักเรียนเข้าใจได้ง่าย และยังสามารถใช้เทคโนโลยี QR Code เพื่อเข้าถึง และรับชม Motion Graphic ได้อีกด้วย

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

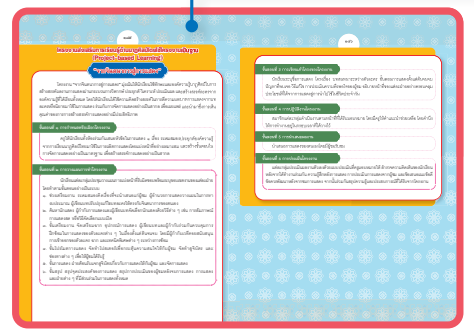
เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ต้องการฝึกให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงเหมือนกับในชีวิตจริงอย่างมีระบบ โดยมีขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ๔ ขั้นตอน

คำถามพัฒนาทักษะการคิด

เป็นคำถามเพื่อประเมินความรู้ความเข้าใจของนักเรียนหลังจากที่เรียนจบ หน่วยการเรียนรู้แล้ว

กิจกรรมท้ายสาระการเรียนรู้

เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้เข้าใจ ปฏิบัติ และสร้างสรรค์อย่างมีกระบวนการ เกิดทักษะการเรียนรู้อย่างครบด้าน

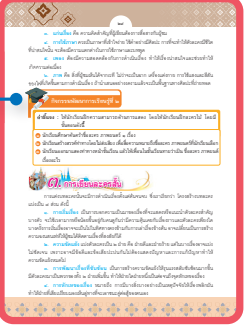
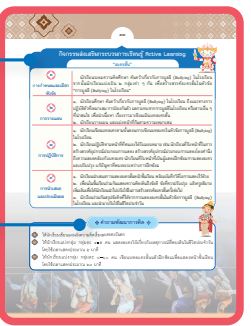

โครงงานส่งเสริมการเรียนรู้ด้านนาฏศิลป์โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-based Learning)

เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่นำความรู้และทักษะที่ได้จากการเรียนรู้ทั้งหมดมาประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์ ค้นคว้า สืบหา และฝึกทักษะอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความรู้และทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ ๒๑

มุมมองเพิ่มเติม

เป็นการสอดแทรกความรู้ มุมมอง แนวคิด ที่สัมพันธ์กันระหว่างเนื้อหา ซึ่งผู้เรียนและครูผู้สอนสามารถนำไปปรับใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ เช่น มุมเปิดโลกทัศน์ มุมสื่อ ส่องรู้ มุมนำรู้...สู่อำชีพ มุมแหล่งเรียนรู้เพิ่มเติม มุมคำศัพท์เฉพาะ

สารบัญ

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

๑. 1. พัฒนาการของนาฏศิลป์และละครไทย ๑

- ๑. พัฒนาการของนาฏศิลป์และละครไทย ๒
- ๒. ความงามและคุณค่าของนาฏศิลป์ไทย ๙
  - สรุปสาระสำคัญ ๑๔
  - กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)... ๑๕
  - คำถามพัฒนาทักษะการคิด ๑๕

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒

๒. ๒. การละครตะวันตก ๑๖

- ๑. ประวัติการละครตะวันตก ๑๗
- ๒. ละครสร้างสรรค์ ๒๕
- ๓. การเขียนบทละครสั้น ๒๙
  - สรุปสาระสำคัญ ๓๒
  - กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)... ๓๓
  - คำถามพัฒนาทักษะการคิด ๓๓

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓

๓. ๓. การแสดงนาฏศิลป์ไทย ๓๔

- นาฏศิลป์ไทย ๓๕
- สรุปสาระสำคัญ ๗๓
- กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)... ๗๔
- คำถามพัฒนาทักษะการคิด ๗๔

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔

๔. ๔. นาฏศิลป์พื้นเมือง ๓๕

- นาฏศิลป์พื้นเมือง..... ๓๖
- สรุปสาระสำคัญ ๑๒๘
- กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)... ๑๒๙
- คำถามพัฒนาทักษะการคิด ๑๒๙

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕

๕. ๕. เทคนิคการจัดการแสดง ๑๓๐

- เทคนิคการจัดการแสดง ๑๓๑
- สรุปสาระสำคัญ ๑๓๗
- กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)... ๑๓๘
- คำถามพัฒนาทักษะการคิด ๑๓๘

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๖

๖. ๖. การสร้างสรรค์ผลงาน ๑๓๕

- ๑. การสร้างสรรค์ผลงาน ๑๔๐
- ๒. การประเมินรับท ๑๔๒
- ๓. องค์ประกอบของการแสดง ๑๔๔
- ๔. การดูและวิจารณ์การแสดง ๑๔๕
  - สรุปสาระสำคัญ ๑๔๗
  - กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)... ๑๔๘
  - คำถามพัฒนาทักษะการคิด ๑๔๘

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓

การเปรียบเทียบการแสดงนาฏศิลป์ในโอกาสต่าง ๆ ... ๑๔๕

การเปรียบเทียบการแสดงนาฏศิลป์ในโอกาสต่างๆ	๑๕๐
สรุปสาระสำคัญ	๑๖๕
กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)...	๑๖๖
คำถามพัฒนาทักษะการคิด	๑๖๖

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔

บุคคลสำคัญและการอนุรักษ์นาฏศิลป์ ๑๖๓

๑. บุคคลสำคัญในวงการนาฏศิลป์ไทย	๑๖๔
๒. การอนุรักษ์นาฏศิลป์ไทย	๑๗๓
สรุปสาระสำคัญ	๑๘๓
กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)...	๑๘๔
คำถามพัฒนาทักษะการคิด	๑๘๔

โครงการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านนาฏศิลป์โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-based Learning)	๑๘๕
บรรณานุกรม	๑๘๗

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

๑

วิวัฒนาการของนาฏศิลป์และละครไทย

บทเรียนนี้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

- มาตรฐาน ศ ๓.๑ เข้าใจและแสดงออกทางนาฏศิลป์อย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่านาฏศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน
- มาตรฐาน ศ ๓.๒ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่าของนาฏศิลป์ ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

ตัวชี้วัด : สิ่งที่นักเรียนพึงรู้และปฏิบัติได้

๑. วิเคราะห์แก่นของการแสดงนาฏศิลป์และการละครที่ต้องการสื่อความหมายในการแสดง (ศ ๓.๑ ม.๔-๖/๕)
๒. บรรยายวิวัฒนาการของนาฏศิลป์และการละครไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (ศ ๓.๒ ม.๔-๖/๓)

แนวคิด

การแสดงนาฏศิลป์ไทยมีรูปแบบที่หลากหลาย มีความงดงามในทางศิลปะหลายแขนง และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

สาระการเรียนรู้

- ๑ วิวัฒนาการของนาฏศิลป์และละครไทย
- ๒ ความงามและคุณค่าของนาฏศิลป์ไทย

..? คำถามกระตุ้นความคิด

“นาฏศิลป์และละครไทย เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ และความเจริญรุ่งเรืองของประเทศ มีอิทธิพลต่อสังคมไทยหลายบริบท เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาให้เยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษา” นักเรียนคิดว่านาฏศิลป์และละครไทยมีคุณค่าในด้านใดบ้าง

๑. วิวัฒนาการของนาฏศิลป์และละครไทย

นาฏศิลป์ไทย เป็นศิลปะอันเป็นมรดกด้านวัฒนธรรมที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของไทย มีประวัติความเป็นมายาวนาน และมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยนางเจ้าจนถึงปัจจุบัน

สมัยนางเจ้า

จากหลักฐานการค้นคว้าพบว่า ในสมัยนางเจ้ามีละครเรื่องมโนห์รา ซึ่งในปัจจุบันก็ยังมีย่อย และยังมีนิยายของพวกไต่ ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยอยู่ทางใต้ของประเทศจีน เรื่องนามาโนห์รา ซึ่งเพี้ยนไปเป็น นางมโนห์รา ที่เรารู้จักกันดีนั่นเอง (เต็มสิริ บุญยสิงห์ และ เจือ สตะเวทิน, ๒๕๒๒)

นอกจากนี้ยังมีการแสดงระบำต่าง ๆ ซึ่งเป็นการละเล่นของพวกไต่ ได้แก่ ระบำหมวก ระบำนกยูง อีกด้วย

นางมโนห์รา ▶

สมัยสุโขทัย

สันนิษฐานได้จากหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชหลักที่ ๑ กล่าวถึงการละเล่นในเทศกาลสงกรานต์ เกี่ยวกับการดนตรีและนาฏศิลป์ว่า “เมื่อจักเข้าเวียงเรียงกันแต่อรัญญิพุ่นท่อมหัวลาน ดับคักลอย ด้วยเสียงพาทย์ เสียงพิณ เสียงเลื้อน เสียงขับ ใครจักมักเหล่เหล่ ใครจักมักหัว หัว ใครจักมักเลื้อน เลื้อน” (สุมนมาลย์ นิรมิตพันธ์, ๒๕๔๓)

ในสมัยสุโขทัยได้ติดต่อกับชาติต่าง ๆ เช่น พม่า มอญ ขอม และละว้า ซึ่งชาติต่าง ๆ เหล่านี้ได้รับวัฒนธรรมมาจากอินเดีย เมื่อรับวัฒนธรรมเหล่านี้เข้ามาจึงได้นำมาพัฒนาการรำและการระบำให้เป็นแบบแผนตายตัว จึงได้บัญญัติศัพท์การแสดงดังกล่าวว่า “โขน ละคร ฟ้อนรำ” ขึ้น

สมัยสุโขทัยมีการแสดงที่เป็นเรื่องราวที่แน่นอน คือ เรื่องมโนห์รา (จาตุรงค์ มนตรีศาสตร์, ๒๕๕๒) ส่วนเรื่องอื่น ๆ ไม่มีการแสดงแพร่หลาย นิยมแสดงในรูปแบบของรำและระบำ ซึ่งมีความหมายเดียวกัน

สมัยอยุธยา

สมัยอยุธยาเกิดละครว่า ซึ่งพัฒนาจากการเล่นมโนห์ราและละครชาตรี แบ่งได้ ๓ ประเภท คือ ละครชาตรีซึ่งเป็นละครแบบเดิม ละครนอกปรับปรุงมาจากละครชาตรี และละครในซึ่งใช้ผู้หญิงแสดง บทละครนอกที่ใช้แสดงในสมัยอยุธยา คือ การะเกด คาวี ไชยทัต พิฎลทอง ไกรทอง มโนห์รา โคบุตร พิมพสุวรรณค์ ไสวัด พินสุริยวงศ์ ไชยเชษฐ มณีพิชัย โม่งป่า สังข์ทอง ศิลปสุริวงศ์ สังข์ศิลป์ชัย สุวรรณศิลป์ สุวรรณหงส์ และพระรถเสน

ส่วนละครใน นอกจากเรื่องรามเกียรติ์แล้วก็มีเรื่อง อุนรุท ดาหลังหรืออิเหนาใหญ่ อิเหนาหรืออิเหนาเล็ก ซึ่งทั้ง ๒ เรื่องนี้เป็นเรื่องราวของวีรบุรุษคนเดียวกัน

สมัยธนบุรี

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงรวบรวมพวกละครที่ได้พลัดพรากกันไปเมื่อเสียกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี โปรดละครเป็นอย่างยิ่ง พระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครในเรื่องรามเกียรติ์ขึ้น ๕ ตอน คือ หนุมานเกี้ยวนางวานริน ท้าวมาลีวราชว่าความ ทศกัณฐ์ตั้งพิธีทลายกรด (เผารูปเทวดา) พระลักษมณ์ถูกหอกกบิลพัท และปล่อยม้าอุบการ

นอกจากทรงพระราชนิพนธ์บทละครแล้ว ยังทรงควบคุมการฝึกซ้อมด้วยพระองค์เอง และมีการฝึกหัดละครหลวงขึ้นใหม่อีกหลายคนด้วย

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี โปรดเจ้านครศรีธรรมราชมาก ธิดาของเจ้านครศรีธรรมราชได้เป็นสมเอกและนางห้าม มีครุละครของเจ้านครศรีธรรมราชได้เข้ามาฝึกหัดเป็นละครหลวง และทรงแต่งตั้งให้เจ้านครศรีธรรมราช เป็นเจ้าเมืองประเทศราชที่ขึ้นต่อกรุงธนบุรีและนำละครผู้หญิงขึ้นไปเป็นเครื่องประดับพระราชอิสริยยศตามเดิม เมื่อมีงานพิธีหลวงก็โปรดให้ละครของเจ้านครศรีธรรมราชเล่นประชันกับละครหลวง

นอกจากนี้ยังเคยโปรดให้ละครหลวง ทั้งละครที่ใช้ผู้หญิงแสดงซึ่งเรียกว่า ละครใน และละครที่ใช้ผู้ชายแสดง ซึ่งเข้าใจว่าเป็นละครนอกแสดงแข่งขันในงานสมโภชรับพระแก้วมรกต เมื่อปีขวดโทศก จ.ศ. ๑๑๔๒ (พ.ศ. ๒๓๒๓) และเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตร นอกจากมีละครหลวงแล้วยังมีละครของเอกชนเกิดขึ้นหลายโรงด้วยกัน เช่น ละครหลวงวิจิตรวงศ์ ละครไทยหมื่นเสนาะภูบาล หมื่นโวหารภิรมย์ นอกจากละครไทยแล้วยังมีละครเขมรของหลวงพิพิธวาที่อีกด้วย

สมัยรัตนโกสินทร์

สมัยรัชกาลที่ ๑

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงฟื้นฟูและรวบรวมตำราฟ้อนรำไว้เป็นหลักฐาน พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถในทางศิลปะและวรรณคดีอย่างยิ่ง ได้ทรงพระราชนิพนธ์

วรรณคดีไว้หลายเรื่อง บทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๑ มี ๒ ลักษณะ คือ บทพระราชนิพนธ์ที่ทรงพระราชนิพนธ์ด้วยพระองค์เองตลอดทั้งเรื่อง และบทพระราชนิพนธ์ซึ่งเกิดขึ้นโดยพระราชดำริเพื่อฟื้นฟูวรรณคดีไทย

บทพระราชนิพนธ์ที่ทรงพระราชนิพนธ์ด้วยพระองค์เองตลอดทั้งเรื่อง คือ กลอนนิราศบพมาที่ท่าดินแดง หรือเรียกว่า นิราศท่าดินแดง

บทพระราชนิพนธ์ที่เกิดขึ้นโดยพระราชดำรินฐานะพระประมุขของกวีมี ๔ เรื่อง คือ

๑. บทละครเรื่องอุณรุท
๒. บทละครเรื่องรามเกียรติ์
๓. บทละครเรื่องดาหลัง
๔. บทละครเรื่องอิเหนา

ในสมัยรัชกาลนี้ มีการฝึกโขนและละครหลวงทั้งในวังหลวงและวังหน้า แต่มิให้เอกชนฝึกละครผู้หญิงนอกวังจึงมีการฝึกละครผู้ชายเท่านั้น

ต่อมาปลายรัชสมัย ทรงสถาปนาพระองค์ขึ้นเป็นสมเด็จพระอุทัยราชาและทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ครองกรุงกัมพูชา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๙ จึงมีศิลปินไปเผยแพร่นาฏศิลป์ไทยในกัมพูชา

สมัยรัชกาลที่ ๒

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นสมัยที่วรรณคดีรุ่งเรืองมาก พระองค์ทรงสนพระทัยในการละครเป็นอย่างยิ่ง เมื่อทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องใดก็จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี ซึ่งเป็นผู้รอบรู้ในกระบวนท่ารำไปลองรำดูก่อน ถ้าตอนใดรำแล้วขัดไม่งดงาม ก็ทรงแก้ไขบทใหม่จนกว่าจะกลมกลืนงดงาม พระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครไว้ทั้งบทละครในและบทละครนอก

บทละครใน ได้แก่ อิเหนา และรามเกียรติ์ โดยทรงพระราชนิพนธ์เรื่องอิเหนาขึ้นใหม่ทั้งเรื่อง ปรากฏตามฉบับหอสมุดแห่งชาติ บทละครเรื่องนี้เป็นเรื่องที่วรรณคดีสโมสรได้ยกย่องว่าเป็นยอดของบทละครว่า

ละครใน เรื่อง อิเหนา
ที่มา : ธานี ชัยสงคราม

สมัยรัชกาลที่ ๒

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นสมัยที่วรรณคดีรุ่งเรืองมาก พระองค์ทรงสนพระทัยในการละครเป็นอย่างยิ่ง เมื่อทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องใดก็จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี ซึ่งเป็นผู้รอบรู้ในกระบวนท่ารำไปลองรำดูก่อน ถ้าตอนใดรำแล้วขัดไม่งดงาม ก็ทรงแก้ไขบทใหม่จนกว่าจะกลมกลืนงดงาม พระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครไว้ทั้งบทละครในและบทละครนอก

การแสดงโขนกลางแปลงเรื่อง “รามเกียรติ์”

สมัยรัชกาลที่ ๓

สมัยรัชกาลที่ ๓ ไม่โปรดละคร ให้เลิกละครหลวง เป็นเหตุให้เกิดคณะละครของเจ้านายและขุนนางขึ้นอย่างแพร่หลาย เช่น

๑. ละครของพระองค์เจ้าลักขณานุคุณ มีนายเกษ พระราม ข้าหลวงเดิมเป็นผู้ฝึกหัด
๒. ละครกรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์ (ต้นสกุล “พนมวัน”) โรงละครนี้มีละครตัวอิเหนาฝีมือดี ชื่อครูบัว ต่อมาได้เป็นครูอิเหนาให้เจ้าจอมมารดาเขียนในรัชกาลที่ ๔ จึงถือว่ามีการบวรรำดีกว่าโรงละครอื่น
๓. ละครกรมหลวงรักษัรณเรศ (ต้นสกุล “พึงบุญ”) แสดงละครอิเหนาตามบทพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ มีตัวละครสำคัญในโรงละครขึ้นไปเป็นครูในโรงละครอื่นและไปตั้งโรงละครของตนเอง
๔. ละครกรมพระพิทักษ์เทเวศร์ (ต้นสกุล “ภูษธร”) ทรงมีคณะละครตั้งแต่ทรงเป็นกรมหมื่น เมื่อสิ้นพระชนม์แล้ว พระองค์เจ้าสิงหนาทราชดรุณคดีฤทธิ์ พระโอรสทรงรับช่วงสืบมา
๕. ละครกรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ (ต้นสกุล “ทินกร”) ทรงมีคณะละครตั้งแต่ยังทรงเป็นพระเจ้าทินกร โปรดเรื่องละครนอกและได้ทรงนำละครนอกของเก่ามาปรับปรุง เรื่องที่นิยมแสดงคือ สุวรรณหงส์ แก้วหน้าม้า และนางกู่ลา
๖. ละครเจ้าพระยาบดินทร์เดชา (ต้นสกุล “สิงหนะณี”) ท่านได้ให้โขนให้เป็นละครนอกและต่อมาได้ให้ดละครใน
๗. ละครของเจ้าจอมมารดาอัมพา แสดงละครนอก ครั้นรัชกาลที่ ๓ มีตัวนายโรงชื่อ นายแสง ได้ออกไปเป็นละครหลวงสมเด็จพระเจ้านโรดม กรุงกัมพูชา
๘. ละครเจ้ากรับ แสดงละครนอก ละครคณะนี้เป็นตัวแทนรักษาแบบแผนละครนอก

สมัยรัชกาลที่ ๔

สมัยนี้เกิดความเปลี่ยนแปลงสำคัญในวงการนาฏศิลป์และละครไทยหลายอย่าง เช่น

๑. ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีละครหลวงขึ้นใหม่
๒. ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการผู้น้อย และเอกชนฝึกหัดละครผู้หญิงได้
๓. ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งภาษีมหรสพขึ้นเป็นครั้งแรก เรียกว่า ภาษีเงินละคร

นอกจากนี้ยังทรงพระราชนิพนธ์บทละครขึ้นหลายเรื่อง เช่น เรื่องรามเกียรติ์ ตอนพระรามเดินดง บทเบิกโรงเรื่องนารายณ์ปราบนก เรื่องพระรามเข้าสวนพิราพ บทระบำและบทเบิกโรงรำกิ่งไม้เงินทอง

สมัยรัชกาลที่ ๕

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดการละคร สนับสนุนให้เจ้านายและเอกชนจัดตั้งคณะละครขึ้น ดังนี้

๑. ละครของพระองค์เจ้าสิงหนาทราชดรุณศักดิ์ ทานทรงได้รับมรดกละครสืบมาจากกรมพระพิทักษ์เทเวศร์พระบิดา ซึ่งคณะนี้มีฝีมือในการรำและได้แสดงในงานมากกว่าละครคณะอื่น ๆ ต่อมาสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงร่วมกับเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ ทรงคิดและปรับปรุงละครแบบใหม่ เรียกว่า ละครดึกดำบรรพ์
๒. ละครของเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง (เพ็ง เพ็ญกุล) เริ่มแสดงละครมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ เดิมเล่นเรื่องดาหลัง ต่อมาแสดงทั้งละครในและละครนอก เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรงสามารถสร้างกระบวนท่ารำและการแต่งกายให้แตกต่างจากละครหลวงและได้มีบทละครแต่งขึ้นใหม่จำนวนมาก เช่น แสดงเรื่องราวท้าวท้าวและเรื่องขุนช้างขุนแผนบางตอน (เรียกว่า “ละครพันทาง”) มีการเก็บเงินผู้ที่มาชมละคร ตั้งชื่อโรงละครว่า “ปรีณชเรียดอร์”
๓. ละครของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ได้ทรงฝึกหัดทั้งละครนอกและละครใน ตั้งนามคณะว่า ละครหลวงนฤมิตร ต่อมาเปลี่ยนเป็นแสดงละครร้องซึ่งใช้ศิลปะในการร้องดำเนินเรื่อง เรียกว่า ละครปรีดาสัย เป็นต้นแบบของละครร้องในสมัยต่อมา

สมัยรัชกาลที่ ๖

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมมหรสพขึ้น พระองค์ทรงทำนุบำรุงศิลปะด้านโขน ละคร ดนตรีให้เจริญก้าวหน้า กล่าวได้ว่า “เป็นสมัยที่ศิลปะทางโขน ละคร และดนตรีปี่พาทย์รุ่งเรืองที่สุด” จนมีคำเรียกโขนหลวงว่า “โขนบรรดาศักดิ์” และโขนเอกชนว่า

“โขนเชลยศักดิ์” นอกจากนี้ยังตั้งโรงเรียนฝึกหัดศิลปะในกรมมหรสพ เรียกว่า “โรงเรียนทหารกระบี่หลวง” ต่อมาเปลี่ยนเป็น “โรงเรียนพราหมณ์หลวง” และทรงตั้งกองเสื่อป่าในกรมมหรสพเป็นเสื่อป่ากองพิเศษ เรียกว่า “ทหารกระบี่”

พระองค์ทรงเป็นราชาแห่งศิลปะ ได้ทรงอุปถัมภ์ศิลปินและยังพระราชนิพนธ์บทละครต่าง ๆ เช่น บทละครเรื่อง สิวาตรี บทละครพุด เรื่อง หัวใจนักรบ บทละครพุดสลบลิ้า เรื่อง วิภาวพระสมุท

สมัยรัชกาลที่ ๗

ได้มีการยุบกรมมหรสพและโอนงานนาฏศิลป์ งานดุริยางคศิลป์ และงานจิตรศิลป์ ไปสังกัดกรมศิลปากรที่สถาปนาขึ้นใหม่ในระบอบประชาธิปไตย

เกิดภาพยนตร์เสียงของคนไทย พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์บทภาพยนตร์และทรงกำกับการแสดงด้วยพระองค์เอง มีภาพยนตร์ผลิตออกฉายหลายเรื่อง ทรงโปรดให้สร้างโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง

เกิดละครเพลง ซึ่งวิวัฒนาการมาจากละครร้องที่เริ่มจากการสืโวโกลนคลอร้องแทนการตีรับรับ ลูกคู่อย่างละครอย่างเดิม แล้ววิวัฒนาการไปเป็นการร้องเพลงไทยสากลและดัดบทบรรยายออกไป สิ่งส่งเสริมความนิยมละครเพลงก็คือ การที่เพลงของละครได้ออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียง ซึ่งเริ่มขึ้นในยุคนั้น คนฟังเพลงติดใจก็พากันไปดูละครเพลงกันมาก ละครเพลงคณะแรก คือ คณะจันทโรภาส

ท่ามกลางวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและการเมือง มีความพยายามในการสร้างสรรค์รูปแบบใหม่ การสืบสานรูปแบบเดิม การจัดตั้งองค์กรการแสดงและการศึกษาด้านนาฏศิลป์ไทยและการละคร โดยการค่อย ๆ ถ่ายโอนจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่ระบอบประชาธิปไตยได้อย่างราบรื่น และพร้อมที่จะฟื้นฟูให้เจริญรุ่งเรืองอีกครั้งในเวลาต่อมา

สมัยรัชกาลที่ ๘

ในสมัยนี้เกิดภาพยนตร์เสียงในฟิล์ม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นภาพยนตร์เพลง ละครและนาฏศิลป์ของกรมศิลปากรมีวิวัฒนาการการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยจัดตั้ง “โรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์” ขึ้น เมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๘ กรมศิลปากรจึงเปลี่ยนชื่อโรงเรียนนี้ใหม่ว่า “โรงเรียนนาฏศิลป์” การแสดงของกรมศิลปากรที่เป็นนาฏศิลป์แบบดั้งเดิม มีการฟื้นฟูจากการแสดงชุดย่อย ๆ จนเป็นละครรำและโขนอย่างสมบูรณ์นำโดยอธิบดีกรมศิลปากร พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ ทำให้เกิดรูปแบบละครเรียกว่า ละครหลวงวิจิตรวาทการ

เมื่อ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้กำหนดให้มีระเบียบแบบแผนและวิธีการต่าง ๆ จนเกิดนโยบายสร้างชาติด้วยลัทธิชาตินิยม โดยการประกาศ “รัฐนิยม” เพื่อเป็นแนวทางให้ประชาชนปฏิบัติตามทางด้านวัฒนธรรมเกี่ยวกับการแสดงละครไทย รวบรวมมาตรฐาน การแสดงพื้นบ้านต่าง ๆ โดยเฉพาะละครไทยที่ให้ความรู้ทางละครเทียบเคียงละครสากล (ตะวันตก) และรวบรวมมาตรฐานเป็นแบบฉบับการจัดการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับนาฏศิลป์จนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังมีคณะละครที่มีชื่อเสียงในการแสดง เช่น คณะจันทโรภาส คณะปรีดาฉาย คณะศิลารมณ คณะศรีอยุธยา คณะณกาวดี ซึ่งส่วนใหญ่ได้ทำการแสดงต่อเนื่องมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๗)

เปิดโลกทัศน์

ลักษณะละครหลวงวิจิตรวาทการ มีดังนี้

- ๑ แนวคิดของเรื่อง ปลุกใจให้รักชาติ สร้างพลังสามัคคี
- ๒ ลักษณะการแสดงมีทั้งเป็นละครรำ ละครพันทาง ละครร้อง
- ๓ ดนตรีที่ใช้มีทั้งดนตรีไทยและดนตรีสากล
- ๔ จัดฉากตามท้องเรื่อง มีการแสดงระบำสลัฉาก
- ๕ ตัวละคร ใช้ชายจริงหญิงแท้ มีตัวประกอบมาก การแสดงจากชุดท้ายตัวแสดงต้องออกมาทั้งหมดและจะเชิญชวนให้ผู้ชมร้องเพลงในละครเรื่องนั้น

สมัยรัชกาลที่ ๙

นาฏศิลป์และการละครไทยของราชสำนัก อยู่ในความรับผิดชอบของกรมศิลปากรและเข้าสู่ระบบการศึกษาอย่างต่อเนื่อง และได้มีการเปิดโรงเรียนนาฏศิลป์ขึ้นอีกแห่งหนึ่งที่จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมากระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศยกฐานะเป็นวิทยาลัยนาฏศิลป์ และขยายโอกาสเปิดวิทยาลัยนาฏศิลป์ในภูมิภาคต่าง ๆ ทั้งสี่ภาค รวม ๑๒ แห่ง นาฏศิลป์และการละครของไทยมีการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา อีกทั้งยังได้รับความร่วมมือจากสถาบันอื่น ๆ ที่ให้การสนับสนุนอำนวยความสะดวกเพื่อพัฒนานาฏศิลป์และการละครของไทย ทำให้มีการพัฒนาสู่ระดับอุดมศึกษาโดยมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับปริญญา เพื่อผลิตครู อาจารย์ ศิลปินและบุคลากรที่ทำหน้าที่อนุรักษ์ พัฒนาและส่งเสริมเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมด้านนาฏศิลป์และการละคร จากที่มีการเรียนการสอนนาฏศิลป์และการละคร ทำให้มีความก้าวหน้าทางวิชาการ อีกทั้งมีหน่วยงานจัดการแสดงเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมด้านนาฏศิลป์และการละครของกรมศิลปากรทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และต่างประเทศอีกด้วย

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ ๙ ทรงเป็นเอกทศคณะในศิลปะหลายสาขา คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ สำนักงานสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ทูลเกล้าฯ ถวายพระราชสมัญญา “อัครศิลปิน” และยังเกิดโครงการเชิดชูเกียรติศิลปินที่มีความรู้ ความสามารถ มีผลงานที่เป็นที่ยอมรับ และมีผลงานเป็นประโยชน์ต่อสังคม เรียกว่า “ศิลปินแห่งชาติ”

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ การแสดงโขนได้รับการฟื้นฟู เกิดเป็นการแสดงโขนพระราชทานขึ้นเป็นครั้งแรก ซึ่งได้จัดแสดงเรื่องราวเกียรติ ตอนพรมหาศ

สมัยรัชกาลที่ ๑๐

นาฏศิลป์และการละครของราชสำนัก อยู่ในความรับผิดชอบของกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม และเข้าสู่ระบบการศึกษาต่อเนื่องมาจากรัชกาลที่ ๙ มีการเรียนนาฏศิลป์และการละครตั้งแต่ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา อีกทั้งยังได้รับความร่วมมือสนับสนุนและอำนวยความสะดวกเพื่อพัฒนานาฏศิลป์และการละครจากกระทรวงวัฒนธรรม โดยมีการจัดการแสดงโขน นาฏศิลป์และการละครของกรมศิลปากรซึ่งเป็นความร่วมมือจากสำนักงานการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้จัดการเรียนการสอนเรื่องนาฏศิลป์และการละครไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ปี พ.ศ. ๒๕๖๑ องค์การยูเนสโกได้ประกาศขึ้นทะเบียนโขนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ และปี พ.ศ. ๒๕๖๔ โขน ซึ่งเป็นศิลปะการแสดงพื้นเมืองของภาคใต้ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้จากองค์การยูเนสโกเช่นกัน

กิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ที่ ๑

คำชี้แจง : ให้นักเรียนแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ ๔ คน ทำกิจกรรม ละครหุ่นวิวัฒนาการนาฏศิลป์และละครไทย โดยให้ปฏิบัติดังนี้

- ๑ นักเรียนสรุปวิวัฒนาการนาฏศิลป์และละครไทยเป็นช่วงยุคสมัย (Timeline)
- ๒ นักเรียนสร้างสรรค์ตุ๊กตาทะลาคาสำหรับเป็นตัวแทนในการนำเสนอ
- ๓ นักเรียนนำเสนอวิวัฒนาการนาฏศิลป์และละครไทยโดยใช้ตุ๊กตาทะลาคาเล่าเรื่อง (นักเรียนพากย์เสียง)
- ๔ นักเรียนบันทึกวิดีโอนำเสนอไปเผยแพร่ความรู้บนสื่ออินเทอร์เน็ต

๒. ความงามและคุณค่าของนาฏศิลป์ไทย

การแสดงนาฏศิลป์ไทยในรูปแบบต่าง ๆ จะต้องมียุคหลายแขนงเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างผลงาน ได้แก่ การขับร้อง ดนตรี การฟ้อนรำ วรรณกรรม และจิตรกรรม

๑. ความงามและคุณค่าทางวรรณคดี

ลักษณะของวรรณคดีที่ใช้ในการแสดงนาฏศิลป์ไทย จะแต่งเป็นบทร้อยกรองที่เรียกว่า กลอนแปด เพื่อสะดวกในการร้องและรำ การขึ้นต้นบทละครมักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า เมื่อนั้นหรือบัดนั้น เป็นการแสดงถึงฐานะของตัวละคร ถ้าตัวละครสูงศักดิ์จะใช้คำว่า **เมื่อนั้น** แต่ถ้าเป็นตัวละครธรรมดาและตัวละครที่ไม่ใช่มนุษย์ จะใช้คำว่า **บัดนั้น** หรือถ้าต้องการบอกการดำเนินเรื่องจะใช้คำขึ้นต้นว่า มาจะกล่าวบทไป นอกจากนี้ยังบอกถึงจำนวนคำกลอนและเพลงที่ใช้ในบทนั้น ๆ ด้วย

วรรณคดีที่เห็นได้ชัด ได้แก่ เรื่องรามเกียรติ์ ละครในแสดงเรื่องรามเกียรติ์ อีเหนา และอุณรุท ส่วนละครนอกก็แสดงเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เช่น เรื่องสังข์ทอง ไชยเชษฐา ต่อมาภายหลังมีการแสดงเรื่องที่เป็นวิถีชีวิตของสามัญชน เช่น ขุนช้างขุนแผน ซึ่งเล่นได้ทั้งละครนอกและละครเสภา

ตัวอย่างบทละครเรื่องรามเกียรติ์

ตอนนางลอย

เพลงคลิ่นกระทบฝั่ง

เมื่อนั้น	องค์ท้าวทศพัตรียักษ์
ครั้นเห็นเบญจกายจำแลงมา	สำคัญว่าสีดานารี
แย้มยิ้มพยักหน้าว่าพระหัตถ์	พลางด่ารัสตรัสเชิญนางโสมศรี
เห็นหยุดยั้งรั้งรอไม่จวลลี	อสุรีรับมารับจับไว

เพลงไอ้ชาตรี

ยอดมิ่ง	เป็นความในใจจริงทุกสิ่งสรรพ
หวังสวาทมาดหมายไม่วายวัน	จะรับขวัญนัยนามาหรานี
ที่ผูกใจจึงไปคลจิดเจ้า	ให้โสมยงนงเยาว์มาหาพี่
จงผินพักตรามาข้างนี้	พูดจาพาที่กับพี่ยา
ควรหรือทำสะเทิ้นเมินเฉย	ไม่เห็นเลยว่ารักเจ้านักหนา
มาหยุดอยู่นี้โยจงไคลคลา	ไปนั่งแท่นแค้นฟ้าเกิดเทวี

๒. ความงามและคุณค่าทางดนตรี

เพลงที่ใช้ในการแสดงนาฏศิลป์ไทย ได้แก่ เพลงหน้าพาทย์และเพลงร้อง **เพลงหน้าพาทย์** หมายถึง เพลงที่ใช้ประกอบการริยาของตัวละครหรือใช้อัญเชิญเทพเจ้าในพิธีไหว้ครู อาจแบ่งลักษณะการใช้ได้ดังนี้

๑. เพลงที่ใช้เกี่ยวกับการรำยมนต์ แปลงกาย ลักษณะเพลงจะนำเกรงขาม เช่น เพลงตระนิมิต เพลงตระบองกัน

๒. เพลงที่ใช้เกี่ยวกับการแสดงฤทธิ์หรือแสดงอาการโกรธ เช่น เพลงร่ำสามลา เพลงคุกพาทย์

๓. เพลงที่ใช้เกี่ยวกับการจัดทัพตรวจพล

- เพลงกราวนอก ใช้สำหรับฝ่ายพลับพลา จังหวะกลองจะลักจังหวะ เหมาะกับพวกลิงที่มีลักษณะซุกซน

- เพลงกราวใน ใช้สำหรับฝ่ายลงกา จังหวะกลองจะหนักแน่นเหมาะกับพวกยักษ์ที่นำเกรงขาม

๔. เพลงที่ใช้เกี่ยวกับการไป-มา

- ประกอบกริยาไปมาระยะใกล้ เช่น เพลงเสมอมาร ใช้สำหรับพญายักษ์ เพลงเสมอเอร ใช้สำหรับผู้ทรงศีล

- ประกอบกริยาสำหรับเดินทาง การแผลงศร เช่น เพลงเชิดจิ้ง เพลงเชิด

- ประกอบกริยาในการเดินทางทางอากาศ เช่น เพลงกลม ใช้สำหรับการไปมาของเทวดาผู้ใหญ่หรือการเหาะสำหรับการเดินทางของเทวดา เพลงโคมเวียน ใช้สำหรับการไปมาของเทวดาผู้น้อยที่ไปมาเป็นหมู่

- ประกอบขบวนแห่ เช่น เพลงทะแย เพลงกลองโยน

- ประกอบการเดินทางทางน้ำ เช่น เพลงไล่

๕. เพลงที่ใช้เกี่ยวกับการนอน เช่น เพลงตระนอน ใช้สำหรับตัวละครสูงศักดิ์ เข้าที่บรรทม เพลงตระบรรทมไพร ใช้สำหรับตัวละครสูงศักดิ์บรรทมในป่า

๖. เพลงที่ใช้เกี่ยวกับการอาบน้ำแต่งตัว เช่น เพลงลงสรงโทน

เพลงลงสรง เพลงชมตลาด ใช้สำหรับการอาบน้ำ และใช้สำหรับแต่งตัว

๗. เพลงที่ใช้เกี่ยวกับความภาคภูมิใจ เช่น เพลงสิ้นวล เพลงช้า เพลงเร็ว

๘. เพลงที่ใช้เกี่ยวกับการเยาะเย้ยหรือตักเตือน เช่น เพลงกราวรำ

๙. เพลงที่ใช้เกี่ยวกับอารมณ์เศร้าโศก เช่น เพลงทยอย เพลงโอด ใช้สำหรับอาการคร่ำครวญ เพลงโศปี่โน ใช้สำหรับโศกเสียใจเป็นอย่างมาก

๑๐. เพลงที่ใช้ในการเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เพลงสาธุการ เพลงตระเชิญ

เพลงร้อง หมายถึง เพลงที่ใช้ขับร้องประกอบการแสดง อาจแบ่งได้ดังนี้

๑. เพลงเกี่ยวกับการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เพลงเวสสุกรรม เพลงเชื้อ เพลงประเทศ

๒. เพลงที่ใช้แสดงอารมณ์ต่าง ๆ

- อารมณ์เศร้า เช่น เพลงทะแย เพลงพญาโศก เพลงแชกลพบุรี

- อารมณ์รัก ชมโฉม เช่น เพลงไอ้โสมโน เพลงลีลากระทุ่ม เพลงไอ้ชาตรี

- อารมณ์โกรธ เช่น เพลงพ้อ เพลงลิงโลด เพลงลิงลาน

๓. เพลงที่ใช้บรรยาย เช่น เพลงร้าย เพลงรื้อร้าย

๓. ความงามและคุณค่าทางการฟ้อนรำ

ความงามของการฟ้อนรำ อยู่ที่ความงามในการร่ายรำและการตีบทที่ได้สร้างขึ้นให้มีความเหมาะสมกับชุดการแสดงหรือลักษณะของตัวละคร ลักษณะของการรำแบ่งออกได้ ๒ ประเภท ดังนี้

๑. แบ่งตามลักษณะของการแสดงโขน ละคร ได้แก่

๑.๑ การรำน้าพาทย์ เป็นการรำประกอบเพลงบรรเลง อารมณ์ และกิริยาการเคลื่อนไหวจะเป็นไปตามบทบาทที่ปรากฏ ต้องยึดถือหน้าทับและทำนองเพลงเป็นหลัก

๑.๒ การรำตีบท เป็นการรำโดยใช้กิริยาท่าทางประกอบคำพูดและบทร้องเพื่อสื่อความหมาย

๒. แบ่งตามลักษณะของการรำ ได้แก่

๒.๑ รำเดี่ยว เป็นการรำคนเดียวเพื่ออวดฝีมือของผู้รำ

๒.๒ รำคู่ เป็นการรำที่มีผู้แสดง ๒ คน นิยมใช้เป็นการแสดงเบิกโรง

๒.๓ รำนุ่ม เป็นการแสดงที่มีผู้แสดงมากกว่า ๒ คนขึ้นไป เน้นความงามในด้านความพร้อมเพรียงในการรำของผู้แสดง

๔. ความงามและคุณค่าทางด้านจิตรกรรม

นาฏศิลป์ไทยและจิตรกรรมมีความสัมพันธ์กัน การเขียนภาพไทยในวรรณคดีมักจะเขียนภาพในวรรณคดีที่รู้จักกันมาก เช่น เรื่องรามเกียรติ์ อิเหนา สังข์ทอง ทำให้เกิดจินตนาการได้โดยไม่ต้องอ่านเนื้อเรื่อง เรียกว่า “ภาพเล่าเรื่อง” นั่นเอง

๕. ความงามและคุณค่าทางด้านประติมากรรม

ความงามในการปั้นและแกะสลัก ในการแสดงนาฏศิลป์ไทยจะมีความเกี่ยวข้องกับศิลปะแขนงนี้มาก โดยเฉพาะในการแสดงโขน เนื่องจากเป็นการแสดงที่จะต้องสวมหัวโขน ช่างทำหัวโขนจึงต้องศึกษาเรื่องราวของหัวโขนและลักษณะของตัวละครนั้น ๆ นอกจากการทำหัวโขนแล้ว การแสดงนาฏศิลป์ประเภทต่าง ๆ ก็จะต้องมีการประดิษฐ์ประดิษฐ์เครื่องประดับที่ใช้ในส่วนต่าง ๆ เช่น เครื่องประดับศีรษะ คอ มือ แขน ขา ซึ่งจะต้องมีความสัมพันธ์กับความงามด้านประติมากรรมทั้งสิ้น

หัวโขน

๖. ความงามและคุณค่าทางด้านทัศนกรรม

การแสดงนาฏศิลป์ไทย มักมีการแต่งกายที่สวยงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว สีของชุดที่ผู้แสดงสวมใสมีความสำคัญสามารถบ่งบอกถึงลักษณะตัวละครได้ และเครื่องแต่งกายจะมีความงดงามใช้ทักษะการปักเลื่อม ปักดินเงินดินทอง ซึ่งเป็นงานฝีมือที่ละเอียดอ่อน ผู้ออกแบบและประดิษฐ์เครื่องแต่งกายสำหรับการแสดงนาฏศิลป์ต้องมีความสามารถและความประณีตในงานเย็บปักถักร้อย

กิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ที่ ๒

คำชี้แจง : ให้นักเรียนทำกิจกรรม ความงามและคุณค่าของนาฏศิลป์ไทย โดยให้นักเรียนชมนาฏศิลป์และละครไทยตามความสนใจ ๑ การแสดง แล้ววิเคราะห์การแสดงตามหัวข้อที่กำหนดต่อไปนี้

๑ ความงามและคุณค่าทางวรรณคดี	๒ ความงามและคุณค่าทางดนตรี
๓ ความงามและคุณค่าทางการฟ้อนรำ	๔ ความงามและคุณค่าทางด้านจิตรกรรม
๕ ความงามและคุณค่าทางด้านประติมากรรม	๖ ความงามและคุณค่าทางทัศนกรรม
- แล้วสรุปผลการวิเคราะห์ที่ได้จัดทำเป็นผลงาน นำเสนอด้วยโปรแกรมหรือแอปพลิเคชันที่นักเรียนถนัด เช่น Canva

สรุปสาระสำคัญ

๑ วิวัฒนาการของนาฏศิลป์ไทยและละครไทย

สมัยนางเจ้า

มีละครเรื่อง มโนห์รา มีระบำ คือ ระบำหมวก และระบำนกยูง

สมัยสุโขทัย

มีการกำหนดแบบแผนแห่งศิลปะการแสดงทั้ง ๓ ชนิด และบัญญัติคำเรียกว่า “โขน ละคร ฟ้อนรำ”

สมัยอยุธยา

มีละคร คือ ละครชาตรี ละครนอก และละครใน

สมัยธนบุรี

ฟื้นฟูการละครขึ้นใหม่ และรวบรวมศิลปิน บทละครเก่า ๆ ที่กระจัดกระจายไปให้เข้ามาอยู่รวมกัน

สมัยรัตนโกสินทร์

- รัชกาลที่ ๑** ฟื้นฟูรวบรวมตำราฟ้อนรำ มีการฝึกโขนและละครหลวง แต่ไม่ให้ฝึกละครผู้หญิงนอกวัง
- รัชกาลที่ ๒** ยุคทองแห่งศิลปะการละคร มีบทละครในเกิดขึ้น ได้แก่ เรื่องอิเหนาและเรื่องรามเกียรติ์
- รัชกาลที่ ๓** ยกเลิกละครหลวง จึงเกิดคณะละครของเจ้านายและขุนนางขึ้นอย่างแพร่หลาย
- รัชกาลที่ ๔** ฟื้นฟูละครหลวงขึ้น และตั้งภาษีมหรสพขึ้นเป็นครั้งแรก เรียกว่า “ภาษีโขนละคร”
- รัชกาลที่ ๕** เลิกกฎหมายการเก็บภาษีมหรสพ เกิดบทละครประเภทต่าง ๆ เช่น ละครพันทาง ละครตึกดำบรรพ์
- รัชกาลที่ ๖** มีการตั้งกรมมหรสพขึ้น เพื่อบำรุงวิชาการนาฏศิลป์ และการดนตรี โขน ละคร ดนตรีปี่พาทย์รุ่งเรืองที่สุด
- รัชกาลที่ ๗** ได้มีการยุบกรมมหรสพ เกิดละครเพลงคณะแรก คือ คณะจันทโรภาส
- รัชกาลที่ ๘** ละครที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากคือ ละครหลวงวิจิตรวาทการ
- รัชกาลที่ ๙** นาฏศิลป์และการละครไทยของราชสำนักอยู่ในความรับผิดชอบของกรมศิลปากร เกิดโครงการเชิดชูเกียรติศิลปินที่เรียกว่า “ศิลปินแห่งชาติ”
- รัชกาลที่ ๑๐** มีการจัดการเรียนนาฏศิลป์และการละครตั้งแต่ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา มาอย่างต่อเนื่องจากรัชกาลที่ ๙

วิวัฒนาการของนาฏศิลป์และละครไทย

๒ ความงามและคุณค่าของนาฏศิลป์ไทย

๑ ความงามและคุณค่าทางวรรณคดี

๒ ความงามและคุณค่าทางดนตรี

๓ ความงามและคุณค่าทางด้านการฟ้อนรำ

๔ ความงามและคุณค่าทางด้านจิตรกรรม

๕ ความงามและคุณค่าทางด้านประติมากรรม

๖ ความงามและคุณค่าทางด้านหัตถกรรม

สรุปสาระสำคัญ

<https://eqrco.de/a/DYJnds>

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

“Vlog ขึ้นชมความงามและคุณค่าของนาฏศิลป์”

๑	นักเรียนแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ ๔ คน ระดมความคิด ศึกษา ค้นคว้าเกี่ยวกับความงามและคุณค่าของนาฏศิลป์ เพื่อทำกิจกรรม “Vlog ขึ้นชมความงามและคุณค่าของนาฏศิลป์” ในรูปแบบวิดีโอ (Vlog: Video Blog) ในงานการแสดงนาฏศิลป์และละครไทย
๒	ทำวิดีโอ (Vlog: Video Blog)
๓	๑. นักเรียนเดินทางไปสถานที่ที่จัดการแสดงนาฏศิลป์และละครไทยตามที่วางแผนไว้ ๒. นักเรียนชมการแสดงและวิเคราะห์ความงามและคุณค่าของนาฏศิลป์ในรูปแบบวิดีโอ (Vlog : Video Blog) ยังสถานที่ที่ชมการแสดง หมายเหตุ : นักเรียนขออนุญาตเจ้าหน้าที่ก่อนการปฏิบัติกิจกรรม คำนึงถึงกฎระเบียบของสถานที่ และการปฏิบัติกิจกรรมต้องไม่รบกวนผู้อื่น ๓. นักเรียนตัดต่อวิดีโอด้วยโปรแกรมที่นักเรียนถนัดเพื่อนำเสนอในชั่วโมงต่อไป
๔	๑. นักเรียนนำเสนอวิดีโอ (Vlog: Video Blog) หน้าชั้นเรียน ๒. เพื่อนในชั้นเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็นการวิเคราะห์ความงามและคุณค่าของนาฏศิลป์ในวิดีโอของเพื่อน ๓. ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสรุปความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์ความงาม คุณค่าของนาฏศิลป์ และตระหนักถึงความสำคัญของนาฏศิลป์และละครไทย

คำถามพัฒนาทักษะการคิด

- ๑ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้พระราชทานนิพนธ์บทละครเรื่องรามเกียรติ์ตอนใดบ้าง
- ๒ พระราชนิพนธ์ที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ มีเรื่องอะไรบ้าง
- ๓ ลักษณะละครหลวงวิจิตรวาทการ เป็นอย่างไร
- ๔ ผู้ที่ปรับปรุงเพลงที่ใช้จากเพลงไทยเดิมเป็นเพลงไทยสากลคือใคร
- ๕ ลักษณะของวรรณคดีที่ใช้ในการแสดงนาฏศิลป์เป็นอย่างไร

